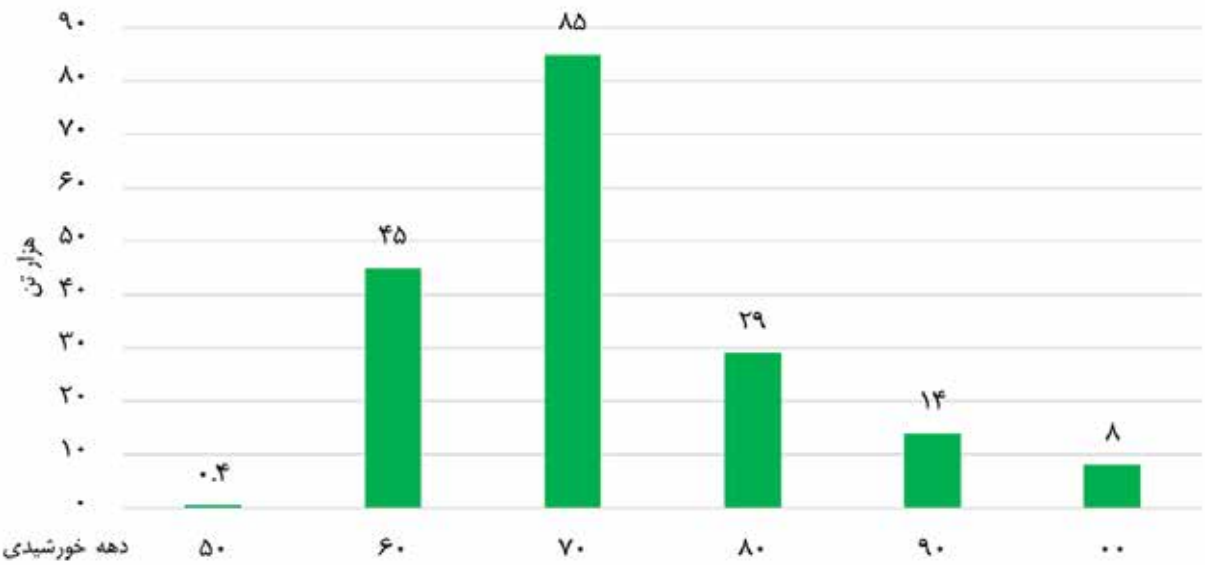
گذشتهٔ صادرات پسته ایران به اتحادیه اروپا

اتحادیه اروپا، دومین و بزرگ‌ترین بازار قدیمی پسته ایران بوده‌است. اولین تلاش جدی و پیگیرانه برای صادرات پسته ایران به اروپا از اوایل دهه ۴۰ خورشیدی توسط یک شرکت صادرکننده ایرانی شروع شد که تلاش بسیار کرد تا شرکت‌های اروپایی را راضی به برشته، بسته‌بندی و عرضه پسته به بازار کند، اما ازآنجاکه پسته در آن زمان شناخته‌شده نبود و هزینه‌های سرمایه‌گذاریِ تجهیزات نمک‌زنی و برشته‌کنی هم بسیار بالا بود، کسی زیر بار نرفت. تدبیری که اندیشیده شد، برشته و بسته‌بندی‌کردن پسته در داخل ایران و ارسال آن به اروپا بود. به مدت ۱۰ سال، این پسته‌ها به‌خاطر قیمتشان فقط در فروشگاه‌های لوکس اروپا عرضه می‌شد و هنوز به دست مصرف‌کنندهٔ عام در اروپا نرسیده‌بود. کم‌کم تشکیلات بسته‌بندی و برشته‌کنی در خود اروپا راه افتاد؛ پسته ایرانی توانست به‌صورت فلهٔ خام وارد اروپا شده، در آنجا برشته و بسته‌بندی و روانه بازار شود. بدین ترتیب، پسته از سطح فروشگاه‌های لوکس به سوپرمارکت‌های اروپایی نفوذ کرد. این اقدام منجر به استقبال زیاد تودهٔ مصرف‌کننده اروپایی از پسته شد و بازار پسته ایرانی کم‌کم رونق گرفت. هم‌زمان با افزایش تولید پسته ایران در دهه ۶۰ خورشیدی واردات پسته ایران به اروپا رشد بالایی تجربه کرد. در آن زمان، پسته در اروپا دیگر یک آجیل تجملی و مهجور نبود، بلکه به یک کالای مصرفی در سوپرمارکت‌های بزرگ آلمان، هلند و فرانسه تبدیل شده‌بود. مصرف پسته ایرانی در اروپا از سال ۱۳۵۵ تا ۲۰ سال بعد از آن تقریباً ۲۰۰ برابر شد.

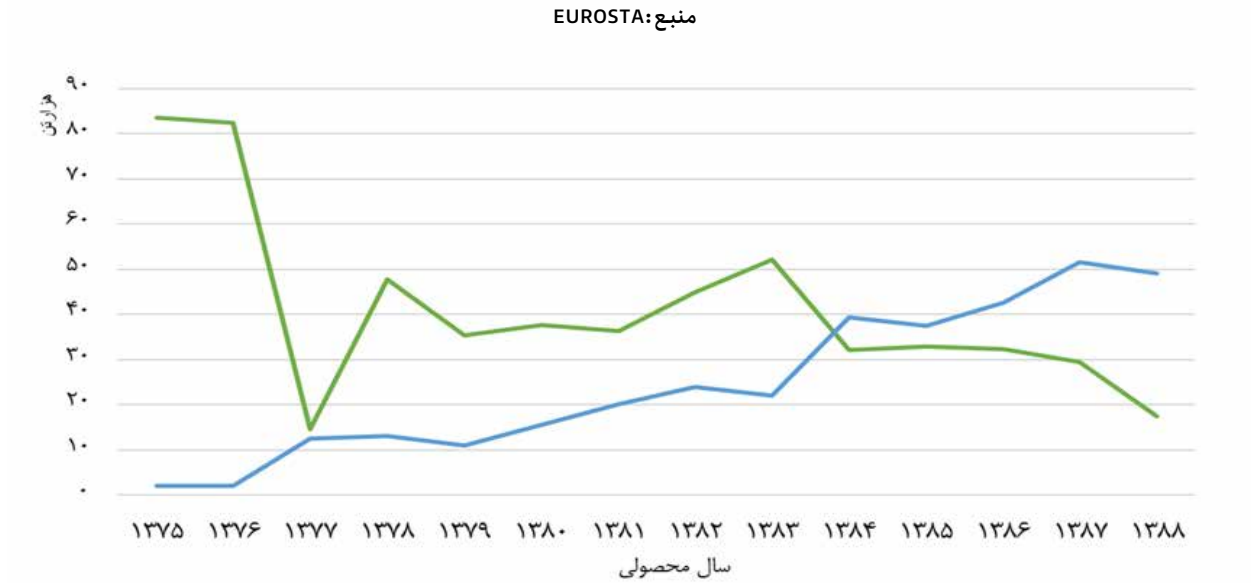
تعلیق واردات پسته از مبدأ ایران

گفتیم تا حدود ۳۰ سال پیش، اتحادیه اروپا بزرگ‌ترین مقصد صادراتی پسته ایران بود؛ در دههٔ ۷۰ خورشیدی سالانه نزدیک به

تاریخچه صادرات پسته ایران به اتحادیه اروپا

میزان واردات پسته اتحادیه اروپا از کشورهای ایران و آمریکا

۹۰ هـزار تـن پسـته از ایـران وارد این بازار می‌شـد و تقاضا برای پسـته ایـرانی بـالا بـود. تا اینکه پس از چندین سـال تذکر کشـورهای اروپایی راجـع بـه وجـود آلـودگی افلاتوکسیـن در بـرخی محموله‌های پسـته وارداتی از ایـران، در مردادمـاه سـال ۱۳۷۶ اتفـاقی رخ داد کـه تغییـرات شـگرفی به‌دنبال داشـت؛ در این سال، مسـئولین کشور هلند با سطوح شـدید آلودگی به سـم افلاتوکسین در پسته ایران مواجه شده، مقامات کمیسـیون بهداشـت و امنیـت غذایی اتحادیـه اروپا را مطلع سـاخته و آنهـا نسـبت بـه این موضوع حسـاسیت شـدید نشـان دادنـد؛ تا حدی که در تاریخ ۱۸ شهریورماه سال ۱۳۷۶ (۹ سپتامبر ۱۹۹۷) کمیسیون اروپا با ابلاغ تصمیم شـماره ۹۷/۶۱۳/EC، مبنی بر اینکه آلودگی پسـته ایـران بـه سـم افلاتوکسیـن منجر بـه مخاطرات جـدی بـرای سلامت مصرف‌کننـدگان اروپایی می‌شـود، واردات پسـته از مبدأ ایـران را موقتاً برای مدت سـه ماه به‌حالت تعلیق درآورد. نمودار زیر بیانگر ضرب‌المثل معـروف «تـو خـود حدیـث مفصـل بخـوان از ایـن مجمـل» اسـت:

رفع تعلیق واردات پسته از مبدأ ایران منوط به افزایش سخت‌گیری‌های اتحادیه اروپا

طی سـه مـاه از اعلام تعلیـق پسـته وارداتی از مبـدأ ایـران، بازدیدهایی توسـط مقامـات اروپـایی از مراکـز تولیـد و فـرآوری پسـته در ایـران صـورت گرفـت و رایزنی‌هـایی بـا دولـت ایران انجام شـد کـه به‌موجب آن کمیسـیون بهداشـت اروپـا در تاریـخ ۲۱ آذر ۱۳۷۶ (۱۲ دسـامبر ۱۹۹۷) طی ابلاغ تصمیـم شـماره ۹۷/۸۳۰/EC، ممنوعیـت واردات پسـته ایـرانی را لغـو کـرد؛ امـا صـادرات پسـته از مبـدأ ایـران را منوط بـه اجـرای کنترل‌هـای سـخت‌گیرانه بهداشـتی در بـدو ورود اعلام کـرد. بـرای انـواع پسـته «آماده مصـرف» حدود مجـاز میـزان آلودگی افلاتوکسیـن نـوع ب۱ و مجموع افلاتوکسین به‌ترتیـب ۲ و ۴ میلی‌گرم در کیلوگـرم و بـرای پسـته «نیازمنـد فـرآوری بیشـتر» حـدود مجـاز ۵ و ۱۰ میلی‌گـرم در کیلوگـرم تعییـن شـد؛ در ضمـن مقـرر شـد، آزمایشـگاه‌های وزارت بهداشـت ایـران کـه مـورد تأییـد اتحادیـه اروپا بودنـد، از هـر محمولـه صـادراتی پسـته بـه اروپـا نمونه‌بـرداری انجـام داده و تنهـا در صـورت نتایـج موردقبولِ آزمایش افلاتوکسیـن برای آن محمولـه صادراتی، گواهی بهداشـت صادر کنند. بندهای مادهٔ ۲ سـند تصمیـم کمیسـیون اتحادیـه اروپـا دراین‌خصـوص به شـرح ذیـل بود:

۱ کشـورهای عضو اتحادیـه اروپا می‌توانند محموله‌های انواع پسـته خام و برشـته صادراتی از مبدأ ایران را به‌شـرط همراه‌داشتن مدارک الزامی (گواهی‌رسـمی نتایج نمونه‌برداری و آنالیز تسـت افلاتوکسین به همراه یک گواهی بهداشـت از وزارت بهداشـت ایـران) وارد کنند.

۲ محموله‌هـای انواع پسـته خام و برشـته صـادراتی از مبـدأ ایران،

پروژه کریدور سبز (۱۳۸۳-۱۳۸۶) اقدامی مشترک بین تعدادی از فعالین صنعت پسته و شورای بین‌المللی خشکبار (INC) بود که به‌منظور مقابله با سطوح بالای آلودگی افلاتوکسین در پسته صادراتی از مبدأ ایران آغاز شد. هدف از اجرای این پروژه تولید پسته‌های قابل‌ردیابی، کم‌خطر از نظر آلودگی افلاتوکسین و تحقیق و مطالعه در مورد علل آلودگی افلاتوکسین بود.

تنها از طریق بنادر گمرکی ورودی مشخص‌شده اجازه ورود به اتحادیه اروپا را دارند

۳ هر محموله صادراتی پسته بایستی یک کد شناسایی داشته‌باشد که با کد درج‌شده روی مدارک الزامی (نتایج نمونه‌برداری رسمی، آنالیز تست افلاتوکسین و گواهی بهداشت مذکور در بند ۱) مطابقت داشته‌باشد.

٤ مقامات ذی‌صلاح در هریک از کشورهای عضو اتحادیه اروپا، ملزم به کنترل کلیه اسناد و گواهی‌های محموله‌های صادراتی پسته از مبدأ ایران می‌باشند تا اطمینان حاصل کنند که الزامات مربوط به گواهی بهداشت و نتایج نمونه‌برداری درج‌شده در بند ۱ رعایت شده‌باشد.

۵ مقامات ذی‌صلاح در هر یک از کشورهای عضو اتحادیه اروپا ملزم به نمونه‌برداری از همه محموله‌های پسته صادراتی از مبدأ ایران و انجام آزمایش افلاتوکسین روی نمونه‌ها، قبل از ترخیص از گمرک می‌باشند. مسئولین گمرک همه بنادر ورودی در کشورهای عضو می‌بایست تمام نتایج کنترل‌های رسمی بر روی محموله‌های پسته ارسالی از ایران را به کمیسیون ارائه کنند لازم به ذکر است که سند تصمیم فوق طی چند سال پس از انتشار به‌صورت مداوم به‌روزرسانی و به جزئیات آن افزوده شد.

اقدامات صنعت پسته ایران برای مدیریت آلودگی افلاتوکسین در پسته

اعمال سخت‌گیری‌های شدید برای کنترل واردات پسته ایرانی به اتحادیه اروپا باعث شد که پس از آن در ایران اقداماتی برای مدیریت آلودگی افلاتوکسین در پسته انجام شود. بعد از انجام مطالعات و تحقیقات لازم، روش‌های کاهش احتمال آلودگی پسته به افلاتوکسین در مراحل تولید، برداشت، ضبط پسته تر، فرآوری خشک پسته، انبارداری و حمل تبیین و تدوین شد. از جمله اقدامات مهمی که در راستای مدیریت آلودگی افلاتوکسین در پسته ایران برای برگرداندن بازار ازدست‌رفته اروپا انجام شد، اجرای پروژه کریدور سبز و تدوین پروژه کریدور آبی توسط فعالین بخش خصوصی بود.

پروژه کریدور سبز

پروژه کریدور سبز (۱۳۸۳-۱۳۸۶) اقدامی مشترک بین تعدادی از فعالین صنعت پسته و شورای بین‌المللی خشکبار (INC) بود که به‌منظور مقابله با سطوح بالای آلودگی افلاتوکسین در پسته صادراتی از مبدأ ایران آغاز شد. هدف از اجرای این پروژه تولید پسته‌های قابل‌ردیابی، کم‌خطر از نظر آلودگی افلاتوکسین و تحقیق و مطالعه در مورد علل آلودگی افلاتوکسین بود. دستورالعمل‌های استاندارد عملیاتی این پروژه تدوین و اجرا شدند که شامل رعایت اصول صحیح تولید و چیدن سریع پسته؛ و دستورالعمل‌های دقیق ضبط پسته تر، فرآوری خشک و حمل‌ونقل بود. صرفاً محموله‌هایی که استانداردهای مربوط به افلاتوکسین را رعایت می‌کردند، گواهی تأیید کریدور سبز دریافت کرده و به اروپا ارسال می‌شدند. نتایج اولیه اجرای این پروژه نشان داد که ۹۳ درصد از محموله‌های کریدور سبز در بازار سخت‌گیرانه اتحادیه اروپا پذیرفته شدند. یکی از چالش‌های پروژه کریدور سبز این بود که در مقطعی فرآیندهای اجرایی آن به‌گونه‌ای پیش رفت که امکان سوءاستفاده یا عدم انطباق برخی محموله‌ها با اصول تعیین‌شده وجود داشت.

پروژه کریدور آبی

در تلاش برای جبران ضعف‌های طرح کریدور سبز، پروژه کریدور آبی در سال ۱۳۸۶ توسط انجمن پسته ایران طراحی شد تا عملیات نمونه‌برداری و آزمایش‌های استاندارد اتحادیه اروپا برای تشخیص آلودگی افلاتوکسین در مبدأ (ایران) اجرا شود. در طراحی و تدوین پروژه کریدور آبی سعی می‌شد با سه مشخصهٔ زیر ضعف‌های کریدور سبز جبران شود

۱ میزان قبولی کالای کریدور در مقصد می‌بایست توسط مراجع غیرایرانی معتبر قابل‌تأیید باشد.

۲ قابلیت و سطح کیفی سازمان‌های نمونه‌بردار و آزمایشگر می‌بایست حتماً توسط مراجع معتبر غیرایرانی تضمین شود تا مخاطبان از جدیت تأثیر کنترل مطمئن شوند.

۳ سطح کیفی کنترل طرح و همچنین نتایج دریافتی معتبر در بنادر مقصد می‌بایست به شیوه‌ای مؤثر به خریداران کالای کیفی (شرکت‌های واردکننده و سوپرمارکت‌های زنجیره‌ای) منتقل شود.

کریدور آبی براین‌اساس طراحی شد که بدون بهره‌برداری از ابزار تنبیهی و صرفاً با رویکردی تشویقی-حمایتی، انگیزه و زمینهٔ تولید پسته منطبق با استانداردهای بازارهای سخت‌گیرانه پسته فراهم شود. هدف از اجرای این پروژه افزایش عرضه پستهٔ کم‌خطر از نظر افلاتوکسین و بالا بردن ارزش پستهٔ ایرانی مطابق با استانداردهای کیفی اروپا بود. قرار بود صادرکنندگانی که داوطلبانه در این پروژه شرکت می‌کنند، محموله‌های پسته صادراتی خود را برای نمونه‌برداری و آنالیز به یک آزمایشگاه معتبر خصوصی مورد تایید اتحادیه اروپا در ایران ارائه دهند و محموله‌ها تا زمان حمل به‌طور کامل حفاظت شده و مهر و موم گردند. چنانچه نتایج آزمایشات (مطابق با حدود مجاز اتحادیه اروپا) محموله‌ها را واجد شرایط می‌کرد، گواهی کریدور آبی به آن‌ها اعطا می‌شد.

اجـرای موفقیت‌آمیـز ایـن پـروژه می‌توانسـت بـه کاهـش تدریـجی کنترل‌هـای مـرزی در بنادر ورودی اتحادیه اروپا و سـایر کشـورهای واردکننده منجر شـود، اما متأسـفانه علی‌رغم تأیید و تصویب قانونی ایـن طـرح در ایـران، تحریم‌های بین‌المللـی حضور یک آزمایشـگاه خـارجی معتبـر در ایـران را غیرممکن سـاخت و پروژه کریـدور آبی بـه مرحلـه اجـرایی نرسید. مضـاف بر ایـن، باتوجه‌به اینکـه عملیات اجـرایی این پروژه هزینه پسـته تولیدی را به‌شـدت افزایـش می‌داد، لازم بـود در سـال‌های ابتـدایی اجـرای ایـن پـروژه کمک‌هـای لازم دولتـی بـرای فعـالان کریـدور آبی فراهـم گـردد و طی چنـد سـال تدریجـاً به صفر برسـد، اما همـراهی لازم دراین‌خصوص انجام نشـد.

مشارکت انجمن در تدوین استانداردهای سازمان بین‌المللی کدکس موادغذایی

در اوایـل دهـه ۸۰ خورشـیدی، طی توافـقی بیـن سـازمان غـذا و کشـاورزی (FAO) و سـازمان بهداشـت جهـانی (WHO) مقـرر شـدبود یک اسـتاندارد بین‌المللی بـرای حدود قابل قبـول آلودگی افلاتوکسیـن در مغزجـات درختی نگاشته‌شـود. ایـران در همکاری بـا کشـورهای آمریـکا و ترکیـه، رهبـری تحقیقـات بین‌المللـی در خصوص محصول پسـته را برعهده داشـت. هیئتی ایـرانی به عنوان سرپرسـت ایـن کارگـروه انتخاب شـد کـه لازم بود تحقیقـات اولیه مـورد نیـاز در ایـن زمینـه را انجـام داده و نتایـج آن را بـه کمیتـه کدکـس آلایندههـای مواد غـذایی ارائه دهد. نماینـدگانی از انجمن پسـته ایـران هـم در ایـن هیئت حضور یافته و در جلسـات سـالانه کمیتـه کدکـس، که در کشـورهای مختلـف برگزار میشـد، حضور فعـال داشـتند. در مقطـعی کمیتـه کدکـس تصمیم بـه تدوین دو اسـتاندارد دیگر نیـز در خصوص افلاتوکسین گرفت: اسـتانداردهای روش نمونه‌بـرداری؛ و روش آنالیـز تسـت افلاتوکسیـن در پسـته صـادراتی. آمریـکا بـه عنـوان سرپرسـت ایـن کارگـروه و ایـران بـه عنـوان همـکار بـرای تدویـن ایـن روش‌ها انتخـاب شـدند. انجمن پسـته ایـران با انجـام تحقیقات، دریافـت اطلاعـات نمونه‌برداری و تجزیه‌وتحلیل نتایج آزمایشـات آلودگی افلاتوکسین در پسـته، نقش به‌سـزایی در تدویـن اسـتانداردهای بین‌المللی کدکس ایفا کـرد. ایـن اقدامـات تأثیر مهمی بـر مذاکرات بین‌المللـی مربوطه داشـت و بـه توافـق نهـایی بـرای تعییـن حـدود مجـاز آلـودگی افلاتوکسیـن در مغزجـات درختـی کمـک شـایانی کـرد. بعـد از سـال‌ها تحقیـق و تفحص، حد مجـاز ۱۰ میلی‌گـرم در کیلوگرم بـرای مجموع افلاتوکسین در پسـته «آمـاده مصرف» و حد مجاز ۱۵ میلی‌گـرم در کیلوگـرم بـرای مجموع افلاتوکسین در پسـته «نیازمنـد فـرآوری بیشـتر» به کمیته کدکس پیشـنهاد شـد. در سـال ۱۳۸۷، مقامـات مربوطـه بر سـر روش‌های نمونه‌بـرداری و آنالیـز آزمـون افلاتوکسیـن در پسـته صـادراتی و حداکثر حدود مجـاز افلاتوکسیـن در مغزجـات درختـی بـه توافـق رسیدنـد.

اعتمادسازی و افزایش حدود مجاز آلودگی افلاتوکسین در پسته

طی گذشـت دوره‌ای ده‌سـاله، شـرایط صنعـت پسـته تغییـر کـرد؛ امکانـات و تجهیـزات در مراحل فرآوری تر و خشـک پسـته بیشـتر شـده‌بود. به‌واسـطه سـخت‌گیری‌ها، نظارت‌هـا و کنترل‌های بیشـتر، کیفیت بارهای صادراتی پسـته ایـران به اتحادیه اروپا به‌تدریج بهبود پیـدا کرد، هرچند از آن طرف حجم صادرات پسـته ایران به اتحادیه اروپـا بـه واسـطه ایجـاد بازارهـای جدیـدی کـه شـرایط سـاده‌تری داشـتند، بسـیار کمتر شـد؛ بنابرایـن، علی‌رغم بهبود کیفیت پسـته صـادراتی، حجم ورودی پسـته ایران به اروپـا کاهش یافت. در نهایت آیین‌نامـۀ شـماره ۱۱۵۲/۲۰۰۹ کمیسیون اروپا، مـورخ ۶ آذر ۱۳۸۸ تصویب و ابلاغ شـد کـه طی آن کنتـرل ۱۰۰ درصدیِ محموله‌های ورودی پسـته بـه اتحادیـه اروپـا به ۵۰ درصـد کاهش یافـت، یعنی یـکی از هـر دو محموله پسـته ایرانی، در بـدو ورود به اتحادیه و قبل از ترخیـص از گمـرک، به‌صورت تصادفی مـورد آزمایش افلاتوکسین قـرار می‌گرفـت و ایـن آیین‌نامـه تـا امروز به قـوت خود باقی اسـت. همـه اقداماتی کـه در راسـتای مدیریـت آلـودگی افلاتوکسیـن در ایـران انجـام شـد، در واقـع تلاش‌هـایی بـرای جلب‌اعتمـاد مقامات اروپـایی و صادرات مجدد پسـته ایـران به اتحادیه اروپا بود. در سـال ۱۳۸۸ مجـدداً بازدیدهایی توسـط مقامات کمیسیون بهداشـت اروپا از مراکـز تولیـد و فرآوری پسـته در ایران برای بررسی شـرایط تولید و فـرآوری انجـام شـد کـه نشـان از بهبـود اوضـاع داشـت. در تاریخ ۷ اسـفندماه ۱۳۸۸ (۲۶ فوریـه سـال ۲۰۱۰)، کمیسـیون بهداشـت و امنیـت غـذایی اتحادیـه اروپـا، اسـتانداردهای کدکـس (روش‌های نمونه‌بـرداری و آنالیـز آزمـون افلاتوکسیـن در پسـته صـادراتی و حداکثر حدود مجاز افلاتوکسین در پسـته) را به رسـمیت شـناخت و تغییـرات را طی آیین‌نامـۀ شـماره ۱۶۵/۲۰۱۰ رسـماً تصویـب و ابلاغ کـرد. بـرای انـواع پسـته «آمـاده مصرف» حـدود مجـاز میزان آلـودگی افلاتوکسیـن نـوع ب۱ و مجمـوع افلاتوکسیـن به‌ترتیـب ۸ و ۱۰ میلی‌گـرم در کیلوگـرم و بـرای پسـته «نیازمنـد فـرآوری بیشـتر» حـدود مجـاز ۱۲ و ۱۵ میلی‌گـرم در کیلوگـرم اعلام شـد.